

Lukianos

Autorka textu: Marta BALÁŽOVÁ

Charakteristika jednou vetou:

Grécky spisovateľ, satirik a učiteľ rečníctva – aj dnešní humoristi a satirici majú čo od neho učiť.

Životopisné údaje:

Narodil sa asi v roku 125 v Samosate (leží na hornom toku rieky Eufrat v Sýrii) v chudobnej rodine. Mal talent na výtvarné umenie a začal sa učiť sochárstvo. Toto remeslo však čoskoro opustil, rozhodol sa venovať rétorike a filozofii. Lukianova tvorba spadá do tzv. rímskeho obdobia gréckej literatúry, ktoré sa začalo v roku 146 pred n.l. a trvalo až do roku 529 n.l., keď boli na príkaz cisára Justiniana zatvorené všetky filozofické školy v Aténach. (Grécko bolo vtedy súčasťou Rímskej ríše.) Písal rozmarné skladby, plné britkého vtipu, s ktorými predstupoval pred obecnosť na svojich cestách. Ako učiteľ rečníctva precestoval Grécko, Macedóniu, Itáliu i Gáliu a získal si slávu i bohatstvo. Pôsobil tiež ako úradník v Antiochii, v Aténach a nakoniec ako úradník cisárskej správy v Egypte. Zomrel v roku 192 v Alexandrii. Lukianos nebol vyhraneným stúpencom žiadneho filozofického smeru, v morálke zastával názory stoikov, s epikurejskou filozofiou bol zajedno v boji proti náboženským poverám. Jeho skeptický a kritický postoj k ľuďom, láska k pravde, bystrý pozorovací talent, zmysel pre humor a štylistická ľahkosť a uhladenosť pri formulovaní myšlienok v klasickej gréčtine, to všetko mu pomáhalo vyniknúť ako satirikovi. Pre jazykovú čistotu a iskrivú duchaplnosť svojich diel patrí Lukianos k najobľúbenejším antickým spisovateľom, najmä za renesancie a osvietenstva. Jeho diela pripomínala Chvála bláznivosti významného humanistu Erasma Rotterdamského a tiež Utópia Thomasa Mora. Osvietenci si ho cenili pre výsmech postáv zo sveta bohov, preto ho prezývali aj Voltairom staroveku. Inšpiroval sa ním Rabelais, ale tiež Swift, Shakespeare a možno i Verne. Inšpiráciu pre svoje mytologické scény čerpali z neho i maliari – napr. Boticelli alebo Signorelli.

Diela:

Lukianos napísal veľa diel, najmä v próze a vo forme rozhovorov. Zachovalo sa 82 kratších i dlhších diel, 2 dramatické žarty vo veršoch a 53 epigramov. Kritizoval a zosmiešňoval v nich vtedajšiu spoločnosť, útočil na nezdravé javy v náboženstve, rétorike, filozofii i v spoločenskom živote. O jeho mladosti sa dozvedáme z autobiografického dielka **Sen alebo Lukianov život**. Opísal v ňom svoje spomienky na detstvo i finančnú situáciu v rodine. **Prometeus alebo Kaukaz** je sofistické a zároveň satirické dielo. Jeho ťažiskom je sofistická obhajoba na tému: Ako by sa bránil Prometeus proti Diovým obvineniam, že po prvé oklamal Dia pri rozdeľovaní mäsa, po druhé stvoril ľudí a po tretie ukradol bohom oheň a dal ho ľuďom. Známe sú Lukianove **Rozhovory bohov** (Dialogoi theón) a **Rozhovory morských bohov** namierené proti náboženstvám a poverám. V humoristických scénkach o bohoch a ich potomkoch Lukianos opisuje výjavy z ich intímneho života, naplneného ľúbostnými zápletkami, klebetami, hašterením, spormi a vzájomným obviňovaním. Autor použil námety z gréckej mytológie. Súbor humoristických scénok **Rozhovory mŕtvych** (Nekrikoi dialogoi), zosmiešňuje zasa ľudské slabosti. Do rozhovorov zasahujú postavy z histórie i z mytológie. Všetci smrteľníci nariekajú v podsvetí nad svojim osudom, nad stratou bohatstva, slávy a moci. Len cynickí filozofi sú spokojní a posmievať sa im. V realistickej poviedke **Lukios čiže somár** opísal autor dobrodružné príhody človeka, omylom premeneného na somára. Lukianove **Pravdivé príhody** predstavujú pokus o dobrodružný román o tom, čo zažil hrdina počas plavby za Heraklovými stĺpmi. Dostal sa na Mesiac a hviezdy, do útrobov veľryby a na ostrovy blažených. Literárna kritika považuje za zaujímavý Lukianov spis vo forme listu **Ako treba písať dejiny**. Zdôrazňoval v ňom, že historickú prácu môže písať len ten, kto má pre to schopnosti a potrebnú prípravu. Kládol dôraz na vecné a nezaujaté hodnotenie historických prameňov a objektívne (morálne) hodnotenie skúmaných osobností alebo dejov.

Druhá sofistika:

Literárne hnutie – tzv. druhá sofistika, ktorého rozvoj spadá práve do obdobia Lukianovho života, hlásalo návrat k antickým vzorom. Sofisti predstavovali v tej dobe nový typ rečníka, ktorý vie pohotovo rečniť na všetky možné témy. To si vyžadovalo popri rečníckom umení aj široké všeobecné vzdelanie. Preto sa sofisti zaoberali aj literárnou kritikou, históriou a estetikou, písali tiež filozofické rozpravy a satiry. Tým sa stala rétorika jednou z najdôležitejších všeobecnovzdelávacích disciplín, ktorá konkurovala filozofii. Sofisti putovali po mestách, predvádzali svoju výrečnosť a učenosť a tak si získavali úctu a vážnosť.

Ukážky:

Keď ma učitelia pustili zo školy, zoškrabúval som z tabuľky vosk a robil som z neho kravy, kone alebo aj ľudí, a to verne podľa prírody. Za to som, pravda, neraz dostal bitku od učiteľov. Ale slúžilo to aj k chvále môjho talentu a že som pekne modeloval, tešili sa v nádeji, že sa čoskoro naučím remeslu.

Len čo sa zdalo, že je vhodný deň začať s učením, odovzdali ma ujcovi. Ani ma to veľmi nemrzelo, naopak, predstavoval som si príjemnú zábavu a videl som v tom príležitosť blysnúť sa pred vrstovníkmi, ak by ma videli vytesávať bohov a zhotovovať nejaké miniatúrne sošky pre seba i pre tých, ktorým som bol naklonený. Nuž najprv som robil to, čo je u začiatočníkov obvyklé. Ujec mi totiž dal akýsi druh dláta a kázal mi jemne sa ním dotknúť dosky, ktorá ležala poruke, pričom citoval známe príslovie: “S chuťou do toho – pol diela hotovo.” Pretože som nemal skúsenosti a nechal som dláto príliš tvrdo dopadnúť, doska sa zlomila. Ujec rozhorčený pochytil akúsi palicu a zasväcoval ma ňou nie jemne, ani nie povzbudivo do diela, takže mi slzy boli predspevom k môjmu remeslu.
(úryvok - Sen alebo Lukianov život)

To, čo teraz robíš, je pravým opakom toho, čo chceš. Dúfaš totiž, že budeš vyzerat' ako vzdelaný človek, keď horlivo kupuješ najkrajšie knihy. Opica zostane opicou, aj keby mala zlaté topánky. Aj ty teda - hoci držiš v ruke knihu a jednoducho čítaš, nič nevieš z toho, čo čítaš, len ako somár počúvaš lýru a striháš pritom ušami. Keby sa samotným kupovaním kníh stával ich majiteľ vzdelaným, bol by to naozaj veľmi cenný majetok a prístupný len vám, boháčom. Veď by ste si mohli kúpiť vzdelanie ako tovar na trhu a preplatiť nás, chudákov.
(úryvok – Proti nevzdelanému človeku, čo si kupuje mnoho kníh)

Poseidón: Možno sa teraz dostať k Diovi, Hermes?

Hermes: Vôbec nie, Poseidón!

Poseidón: Predsa mu to ohlás!

Hermes: Hovorím ti, neobťažuj, lebo je nevhodný čas, a preto by si ho ani teraz nemohol vidieť.

Poseidón: Je azda s Hérrou?

Hermes: Nie, to je niečo iné!

Poseidón: Rozumiem, Ganymedes je vnútri.

Hermes: Ani to nie, ale je mu nevoľno.

Poseidón: Od čoho, Hermes? Hovoríš hroznú vec!

Hermes: Hanbím sa ti to povedať, také je to.

Poseidón: Ale predo mnou, tvojím strýcom, sa nemusíš!

Hermes: Práve porodil, Poseidón!

Poseidón: Fuj, Zeus porodil? Koho? Teda nám ušlo, že on je mužom i ženou zároveň? Ale ani jeho brucho nesvedčilo o nejakej ľarchavosti!

Hermes: Dobre hovoríš, lebo ono ani nemalo plod.

Poseidón: Viem, opäť porodil z hlavy, ako Aténu. Jeho hlava je výborná rodička!

Hermes: Nie, ale v stehne bol tehotný so Semeliným dieťaťom.

Poseidón: To je výborné, že ten chlapík je celý tehotný a všade na tele. Ale kto je tá Semela?

Hermes: Tébčanka, jedna z Kadmových dcér. S tou bol a oplodnil ju.

Poseidón: Potom porodil namiesto nej?

Hermes: Áno, i keď sa ti to zdá neuveriteľné. Héra totiž prišla nenápadne k Semele – vieš aká je Diova manželka žiarlivá – a naviedla ju, nech žiada od Dia, aby k nej prišiel s hromami bleskami. Keď sa dal nahovoriť a prišiel i s bleskom, zapálila sa strecha a ohňom zahynula aj Semela. Vtedy mi Zeus prikázal, aby som tej žene rozrezal brucho a vybral z neho ešte nevyvinuté, len sedemmesačné dieťa. Keď som to urobil, rozrezal som mu stehno a tam som to dieťa vložil, aby sa donosilo, a teraz, v treťom mesiaci, ho porodil a po tých pôrodných bolestiach sa necíti dobre.

Poseidón: A kde je teraz dieťa?

Hermes: Odniesol som ho do Nysy a odovzdal nymfám, aby ho vychovávali pod menom Dionýzos.

Poseidón: Teda môj brat Zeus je tomu Dionýzovi obojím: i matkou i otcom?

Hermes: Tak sa zdá. Idem mu doniesť vody na ranu a urobiť aj iné veci, ako sa patrí šestonedielke.

(úryvok – Rozhovory bohov: Poseidón a Hermes)

Mucha nie je najmenšia medzi okrídlenými tvormi: ak ju porovnáš s komármi, muškami a ešte drobnejším hmyzom, zistíš, že je o toľko väčšia od nich, o koľko je sama menšia od včely. Nemá perie ako vtáky, ale má blanité krídla ako kobylky, cvrčky a včely. Tieto blany sú však o toľko jemnejšie od vtáčích krídel, o čo mäkšie a poddajnejšie sú indické rúcha než grécke. Keď mucha rozopne krídla a ide vzlietnuť, zajagá sa všetkými farbami ako páv. Nemalú duševnú bystrosť prejavuje v tom, ako uniká svojmu nepriateľovi pavúkovi. O jej odvahe a sile nemusím hovoriť ja, stačí citovať najvýrečnejšieho básnika na svete Homéra. Keď chce vychváliť najväčšieho hrdinu, neprirovnáva jeho silu k sile leva, pumy či diviaka, ale k odvahe muchy. (úryvok – Chvála muchy)